

Tekenen in de Tijd 147

15-21 mei 2022

Nu de situatie in Europa opnieuw lijkt te vragen om een adequaat moreel kompas, is de gedachtenis van de deze zondag heiligverklaarde Titus Brandsma van betekenis, meent Erik Borgman. Hij zocht geen grootse daden, maar wilde eenvoudige dingen op grootse wijze doen.

Deze zondag, 15 mei, is de Nederlandse – Friese – karmeliet Titus Brandsma (1881-1942) in Rome heilig verklaard. Brandsma stierf op 26 juli 1942 in het concentratiekamp Dachau, nadat hij eerst in de ziekenboeg – het Revier – was opgenomen en hem daar uiteindelijk een dodelijke injectie werd toegediend. Brandsma was hoogleraar mystieke theologie aan de Nijmeegse universiteit, maar was ook maatschappelijk heel actief. Hij was naar Dachau gedeporteerd vanwege het werk dat hij mede in opdracht van de Nederlandse kardinaal De Jong had gedaan: hoofdredacteuren van katholieke bladen duidelijk maken dat zij geen NSB-advertenties mochten opnemen, en waarom niet.

Het was geen spectaculair verzetswerk. Zoals de paus zei tijdens de eucharistieviering bij zijn heiligverklaring: 'Heiligheid bestaat niet uit een paar heldhaftige gebaren, maar uit vele kleine daden van dagelijkse liefde.' Brandsma had zich altijd sterk ingezet voor de persvrijheid, met name van de katholieke pers, en zag geen reden daarmee op te houden omdat de Duitse bezetters daar bezwaar tegen hadden. Brandsma had de Nederlandse bisschoppen aangemoedigd zich uit te spreken tegen het brute optreden van de bezetter, met name tegen de vervolging van de Joden, omdat dit tegen de christelijke rechtvaardigheid was zoals hij deze zag. Brandsma was ook niet uit op grootse daden. In de geest van de invloedrijke spiritualiteit van de zogenoemde kleine weg van karmelietes Teresia van Lisieux schreef Brandsma: 'Wij zijn niet geroepen om in het openbaar levend grootse, opvallende en druk besproken dingen te doen. Dat zou tegen de eenvoud zijn, zoals wij die bedoelen te praktiseren. Maar het is wel onze plicht de gewone dingen op grootse wijze te doen, dat is met een zuivere intentie en de inzet van heel de persoonlijkheid. [...] Wij wensen alleen maar op te vallen door onze eenvoud en oprechtheid.'

Dat zou ook gebeuren. Er zijn meerdere getuigenissen van de ondersteuning die Brandsma zijn medegevangenen in het kamp wist te bieden. Hij doceerde niet alleen mystiek aan de universiteit, hij leefde vanuit de mystieke zekerheid dat verbondenheid met Gods liefde de grondslag is van het leven. Ook waar haat en dood allesbepalend lijken. Gezien een gedicht dat hij schreef terwijl hij op weg naar Dachau in Amersfoort gevangen zat, lijkt het hem uiteindelijk te zijn gelukt om te midden van alles wat hem overkwam, met God verbonden te blijven:

Het leed kwam telkens op mij aan
Onmogelijk om het af te weren
Met geen tranen te bezweren
'k Had het anders lang gedaan.

Toen ging het boven op mij staan
Tot ik stil lag zonder weren
Duldend, wachten moest ik leren
En toen eerst is het heengegaan.

Heiligheid maakt je nog niet tot een groot dichter, dat is duidelijk. Maar het gedicht getuigt van een diep mystiek inzicht: lijden wordt niet overwonnen door er voor weg te lopen, maar door het recht in de ogen te kijken. De moed hiertoe kan alleen van God komen.

Anderhalve week geleden plaatste historicus Hans Goedkoop in zijn 4 mei-lezing onze situatie tegen de achtergrond van de oorlog in Oekraïne:

Een grootmacht valt een buurland aan, gewoon in ons Europa. Het geweld treft burgers. Er dreigt een ontrecting van miljoenen. Generaties lang hoopten we daarvan weg te drijven naar een nieuwe toekomst, nooit meer, maar we vallen door de tijd, het lijkt wel 1939, en nu komt het op ons aan – op ons kompas voor goed en kwaad.

Als puntje bij paaltje komt: waaraan geven wij uiteindelijk ons leven? Bij het overwegen van deze vraag is de nu heilige Titus een goede leidsman.

Titus Brandsma heeft de gelijkschakeling van de Nederlandse pers niet kunnen tegenhouden. Hij stierf ziek en uitgeput en het valt te betwijfelen of hij nog geweten heeft dat de Nederlandse bisschoppen op de dag van zijn dood in alle kerken een herderlijke brief zouden laten voorlezen waarin wordt geprotesteerd tegen de Jodenvervolging en de gedwongen tewerkstelling in Duitsland. Hij heeft zich, zoals de apostel Paulus de christenen van Rome (12,21) aanspoort, niet laten verleiden kwaad met kwaad te bestrijden, maar is blijven geloven in de overwinning van het kwade door het goede. 'Als christen geloof ik niet in dood zonder opstanding', heeft enkele decennia later een nu heilige Oscar Romero (1917-1980) op zijn beurt vlak voor zijn dood gezegd. 'Als ze mij doden, zal ik opstaan in het Salvadoraanse volk.' Zo zeker durf ik niet te zeggen dat de geest van Titus Brandsma over het Nederlandse volk zal komen. Maar erop hopen dat zijn morele kompas het onze zal worden, dat kan natuurlijk wel.

Erik Borgman, lekenDominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus

De eucharistieviering met de heiligverklaring van Titus Brandsma en nog negen anderen is terug te zien op <https://www.vatican.va/content/francesco/en/events/event.dir.html/content/vaticanevents/en/2022/5/15/canonizzazione.html>. Hier is ook de tekst te lezen van de preek van de paus bij deze gelegenheid.

Uitvoerige informatie over het leven van Titus Brandsma is te vinden op <https://titusbrandsmamemorial.nl/titus-brandsma/>. Zijn geschriften zijn hier te vinden <https://titusbrandsmateksten.nl/>.